

УДК 930.1 (477)

о. Юрій Мицик

БИТВА ПІД МОНТВАМИ (1666 р.) В ОПИСІ ПОЛЬСЬКОЇ «ВІРШОВАНОЇ ХРОНІКИ»

Опубліковано уривок «Віршованої хроніки» (1682) невідомого польського автора, присвячений описові битви під Монтвами, майже невідомої в українській історіографії. Подано прокоментований український переклад.

Битва під Монтвами є майже невідомою в українській історіографії, хоча її результат мав достатньо серйозний вплив на ситуацію в Правобережній Гетьманщині. Зате вона дуже добре відома польським історикам, особливо тим, котрі досліджували рокош Єжі Любомирського [1].

Отже, в середині 60-х рр. XVII ст. шляхетська Річ Посполита увійшла в смугу чергової кризи. Безпосередньою її причиною були «потоп» і особливо поразка походу короля Яна Казимира на Лівобережну Україну 1663-1664 рр. Посилено обговорювалися проекти державних реформ, а бездітний Ян Казимир за військову допомогу був готовий зректися престолу, та пошуки нового кандидата загострили внутрішньополітичну ситуацію. Ян Казимир і особливо королева Марія Людвіка тяжіли до підтримки французького кандидата Генріка (Анрі) Жульєна де Бурбона д'Енгієн, сина великого Конде. Претендент мав пошлюбити племінницю польської королеви. Однак опозиція не хотіла мати королем француза, пам'ятаючи про горезвісного Генріка Валуа, тим більше, що батько претендента мав репутацію зрадника й бунтівника. Вождем опозиції став коронний маршалок, великий гетьман коронний Єжі Себастьян Любомирський, який спирався на підтримку імперії Габсбургів і сподівався здобути корону собі. Сформувалася антикоролівська військова конфедерація, яка вийшла на арену ще у 1661 р. Протистояння короля та опозиції справило вплив і на ситуацію в Україні. Уряд Речі Посполитої відвів значну частину своїх військ із Правобережної Гетьманщини, що прискорило падіння гетьмана Павла Тетері й полегшило завдання Петру Дорошенку. Вирішальні події цього

протистояння відбулися у 1665-1666 рр. Оскільки сейм 1664 р. не вирішив конфлікту, справа дійшла до збройного антикоролівського виступу шляхти («рокош»). На початку 1665 р. Любомирський зі своїм двором виїхав до Вроцлава, почав збирати військо й водночас розгорнув активну дипломатичну діяльність. Хоча велися переговори і з королем, наприклад через київського підкоморія Стефана Немирича, однак збройного зіткнення вже неможливо було уникнути. Перша битва відбулася під Ченстоховою у серпні 1665 р. і закінчилася перемогою рокошан. Любомирський, уже позбавлений маршалковства й гетьманства, вирушив углиб Великопольщі, але за ним погналися війська, вірні королеві, яких очолювали коронні гетьмани Станіслав «Ревера» Потоцький і Ян Собеський. Перший із них мав уже 87 років і керував військами лише символічно, а молодий Ян Собеський (польний гетьман) не користувався довірою короля, котрий явно перебільшував свої таланти полководця. Тут варто нагадати про головні етапи кар'єри Яна Собеського: хорунжий великий коронний (1656-1665), великий маршалок коронний (1665-1674), польний гетьман коронний (1665 чи 1666-1668), великий гетьман коронний (1668-1674), врешті король Речі Посполитої (1674-1696).

Певний час Любомирський стояв табором під Пакостою, і тут його наздогнала 12 липня 1666 р. королівська армія, яка мала чисельну перевагу. Але Любомирський поставив свої війська під Монтвами, у болотистій і насиченій озерами місцевості, що цілком відповідала своїй назві. Слово «mał», від якого походить назва Монтви,

означає «багно». Воно також означає і «хаос», а власне «Małwa» - це «каракатиця». Нечисленне військо рокошан складалося лише з самої кінноти, і єдиним козирем була раптовість, чим і скористалися з максимальною ефективністю. Під час переправи королівських військ через р. Нотець 13 липня на них вдарили рокошани. Атака розпочалася з пагорба й була настільки потужною, що королівські війська кинулися тікати. Під час битви та переслідування втікачів було забито близько 3 тис. вояків, у т. ч. загинув від кулі й козацький полковник Чоп, тоді як рокошани втратили не більше 150 кіннотників. Але панівній еліті Речі Посполитої вистачило глузду не продовжувати криваву громадянську війну, а знайти компромісне вирішення проблеми. 31.07.1666 р. було укладено перемир'я, а 9.08.1666 р. в Ярошині відбулася церемонія перепросин, причому Любомирський присягнув на вірність мирній угоді в присутності Яна Казимира. 20 вересня було укладено проект додаткової угоди, на підставі якої Любомирському було повернено уряди гетьмана та маршалка. Але крапки над «і» поставлено не було, тим більше, що було зірвано сейм 1666 р. Цю крапку поставила тільки раптова смерть Любомирського, що сталася 31 січня 1667 р. Його непримиренна суперниця - королева Марія Людвіка ненадовго пережила маршалка, померши 10 травня того ж року. Ян Казимир після поразки під Монтвами перебував у стані депресії, а після смерті дружини думав тільки про зречення престолу, що й вчинив 1668 р. і виїхав до Франції [2]. Панівний клас Речі Посполитої дістав новий шанс стабілізувати ситуацію, але не скористався ним. Та це вже інший сюжет...

Рокош Любомирського і битва під Монтвами привернули увагу незнаного творця «Віршованої хроніки» (1682). Цю пам'ятку ми виявили у польських архівосховищах ще у 1978 р. і умовно назвали «Віршованою хронікою» (далі - ВХ). Ця значна за обсягом поема містить у собі опис подій 1648-1681 рр., хоча її творець робив часом глибші історичні екскурси. Незнаний автор був жителем Поділля, шляхтичем, ревним католиком. У перспективі можна буде встановити навіть його ім'я, оскільки він говорить про себе як активного учасника ряду подій середини - другої половини XVII ст. на території Речі Посполитої, насамперед на Поділлі. Брав він участь і в битвах під Берестечком (1651), Опочном (1655), Чудновим (1660), воюючи зокрема під прапорами коронного гетьмана Станіслава Лянцкоронського, боронив і Краків від шведів у складі війська Стефана Чарнецького і т. д.

Загальна історична концепція автора ВХ, його вороже ставлення до національно-визвольного руху українського народу, характерні риси його творчої манери як талановитого поета нами вже були висвітлені раніше [3], тому тут не будемо на цьому докладно зупинятися. Як глибоко релігійна людина, всі важливі сюжети свого твору автор завершує своєрідним рефреном: заклик до Бога помилувати живих і мертвих, невільників, гребців на турецьких галерах.

Улюбленим прийомом автора ВХ є обігрування імен, прізвищ, топонімів. Це яскраво виявилось і в описі ним битви під Монтвами, причому назву містечка він обігрує на всі лади. Це ж стосується й топоніма «Ченстохова». Це назва старовинного польського міста, котра звучить як «często chowa», тобто «часто ховає, укриває». Дуже влучно використав автор гру слів у випадку з герцогом д'Енгієнським (Конде). Автор ВХ із задоволенням констатує, що в народі його називали «кундель», а це слово в польській мові має два значення: 1) собацюра, дворняга; 2) негідник. Особливо вдало автор виписав епізод, який містить у собі алегоричну картину гри в карти, а конкретніше - гру в «памфіл» (варіант вінта). Тут присутній і козирний король (у даному контексті - туз), під яким мається на увазі Ян Казимир, «кряля» - королева Марія Людвіка, «вишник», тобто король. Ним був спочатку Юрій Любомирський, коронний маршалок і коронний гетьман, а після того, як ці важливі уряди в нього відібрали й він сам був підданий інфамії, то «вишником» став Ян Собеський, польний гетьман коронний, а Любомирський скотився до рівня «нижника», тобто валета. Під «жолудем» слід розуміти треф (жир), під «дзвінкою» - бубну, під «червоною» - чирву, тобто карточні масті. «Червона масть» (у цьому разі - партія короля) вважалася старшою над чорною. Детальніше про картярські терміни див. у дослідженні Г. Івашенка [4]. Додамо, що слово «пасувати» (оголошувати пас) - це термін у картярській грі, а водночас означає «відступ». Можна вгадати в тексті (арк. 145 зв.) і натяк на популярне польське прислів'я: «Kto grywa w karty, ma grzbiet i łeb oddarty», тобто «Хто грає в карти, у того спина і лоб (голова) побиті».

Взагалі мова автора «Віршованої хроніки» є яскравою, образною, багатою на порівняння та алегорії, містить чимало натяків, архаїчних та діалектних слів, часом запозичених з інших мов. Через це її переклад є своєрідним збірником ребусів та шарад, розв'язувати які дуже складно, тому не завжди можна дати однозначну відповідь. Додамо, що значна частина пам'ятки

писана досить нерозбірливо, тут є чимало різних дефектів та поправок, що теж дуже утруднює переклад.

Опис битви під Монтвами є досить загальним. Хоча основний перебіг подій викладено у ньому більш-менш правильно, однак автора ВХ мало цікавили подробиці битви, видно, він писав про неї з других рук. Проте у ВХ містяться деякі важливі оригінальні деталі. Так, описуючи битву під Ченстоховою, автор називає серед литовських воєначальників, що потрапили в полон до рокошан, Лужецького. Цікавою є думка про загибель під Монтвами козацького полковника Чопа, який воював на боці короля. Цей Чоп досить активно діяв перед тим на території Брацлавщини. Є й інші оригінальні деталі.

У цій статті ми обмежимося наведенням лише

1. *Kiacewski W.* Jerzy Sebastian Lubonirski,- Wrocław; Warszawa; Kraków, 2002.- С 194 -205.
2. *Wasilewski T.* Jan II Kazimierz // *Poczet kryliw i książąt polskich.*- Warszawa, 1978.- С 387.
3. *Мицько Ю. А.* Записки иностранцев как источник по истории Освободительной войны украинского народа 1648-1654 гг.- Днепрпетровск, 1985.- С. 55-60; *Мицько Ю.* Буремний 1648 рік (добірка неопублікованих джерел) // Національно-визвольна війна українського народу середини XVII століття: політика, ідеологія, військове мистецтво.- К., 1998.- С. 307-311; *Мицько Ю.* Батозька битва очима автора «Віршованої хроніки» // *Пам'ять століть.*- 2002.- № 2.- С 37-49; *Мицько Ю.* Берестецька битва 1651 року очима її учасників // *Пам'ять століть.*- 2001.- № 2,- С 28-69; *Поезія** 87.- К., 1987,- Вип. 1,- С 171-184; *Мицько Ю.* Из рукописної віршованої хроніки другої половини XVII ст. // *Київська старовина.*- 1993,- № 3,- С 46-56; *Мицько Ю.* Чуднівська та Слободищенська битви 1660 р. на сто-

рінках «Віршованої хроніки» // *Архіви України.*- 2005.— № 4.- С. 76-103; *Мицько Ю.* «Віршована хроніка» про завершальний етап Національно-визвольної війни українського народу 1648-1658 рр. // *Історичний журнал.*- 2004.- № 1-2,- С 98-110; *Мицько Ю.* Пилявш, Львів, Замостя: події початку Національно-визвольної війни на сторінках «Віршованої хроніки» // *Україна в Центральній-Східній Європі.*- К., 2006.- Вип. 6.- С. 509-547; *Мицько Ю.* Дрожипільська битва 1655 р. на сторінках «Віршованої хроніки» // *Journal of Ukrainian Studies.* Summer-Winter 2004.- V. 29.- № 1-2.- С. 311-334; *Мицько Ю.* З «Віршованої хроніки» (до 350-ліття Жванецької битви та оборони Буші) // II Міжнародний науковий конгрес українських істориків. Українська історична наука на сучасному етапі розвитку.- Кам'янець-Подільський; К; Нью-Йорк; Острого, 2005.- Т. 1.- С 73-84. (1 д.а.)

Текст, набраний жирним шрифтом, означає заголовок, який писався на кожній сторінці ВХ угорі. Підкреслення нами деяких слів означає, що в польському тексті оригіналу напроти них на маргінесах стоїть «ліхтарик». Окремі слова, що їх не вдалося прочитати, позначено нами так:

- рінках «Віршованої хроніки» // *Архіви України.*- 2005.— № 4.- С. 76-103; *Мицько Ю.* «Віршована хроніка» про завершальний етап Національно-визвольної війни українського народу 1648-1658 рр. // *Історичний журнал.*- 2004.- № 1-2,- С 98-110; *Мицько Ю.* Пилявш, Львів, Замостя: події початку Національно-визвольної війни на сторінках «Віршованої хроніки» // *Україна в Центральній-Східній Європі.*- К., 2006.- Вип. 6.- С. 509-547; *Мицько Ю.* Дрожипільська битва 1655 р. на сторінках «Віршованої хроніки» // *Journal of Ukrainian Studies.* Summer-Winter 2004.- V. 29.- № 1-2.- С. 311-334; *Мицько Ю.* З «Віршованої хроніки» (до 350-ліття Жванецької битви та оборони Буші) // II Міжнародний науковий конгрес українських істориків. Українська історична наука на сучасному етапі розвитку.- Кам'янець-Подільський; К; Нью-Йорк; Острого, 2005.- Т. 1.- С 73-84. (1 д.а.)
4. *Іващенко-Дзвінковий Г.* Гральні карти в історичному і культурному контекстах.- Дніпропетровськ, 2004.

* * *

ВІРШОВАНА ХРОНІКА

// (арк. 144) R. 1663 confederacja żelazna z rokoszem kontrachwałonym

Na lato wojska od Lubomirskieo spraktykowane
Przez Ustrzyckiego do związku żelaznego sprowadzane

Poszła też część pewna z hetmanem Potockim na stronę króla,

Gdy z Ukrainy ustąpili, nie wiedząc sweo bóla,
Jeśli żołnierzu w Ukrainie nie smakowałeś sobie,
Lecz naznaczona śmierć i w Polszcze położyła cię w grobie,

Trudno cię umknąć, co więc w niebie każdemu napisano,

By się pod ziemie ciężką w skrytych tajemnicach chowano

I tam cie, co miało na wierzchu dosiąć (?), dosięże

i w spodzie,

Jeśli nie w łeb, to pewnie weźmiesz w nos albo po brodzie,

Jeśli cię w Rusi w ten raz wyzwolił Bóg od tyraństwa,
Nie uszedłeś napotym od własnego chrześcijaństwa,

Gdy się nie spodziałeś w takim terminie bydź losu drodze,

Aż ty o włos nie zabit szczęśliwy, gdy wsparcie twej nodze

Tak też bądź Bóg z litości w ten raz wielu jeszcze zachował,

Gdy pod Częstochową Bóg z Matką Swoją znać exhortował,

By się królestwo i Lubomirski mieli do swej zgody,
Nie obrażając Boga, wiary, krztu świętego swej trzody.

Stąd się zowie Częstochowa, że smutnych przygód schowa

Naświętsza Panna, jako wszech cudownych obrazów głowa,
 Chcąc teo, by się w grzechach, niezgodach swych upamiętali,
 Bo tamże wielgopolscy, sędomirscy z marszałkiem zmierzali,
 Których rokosem kontrachwalnym pewni nazywali.
 Przeciw królestwu z Lubomirskim contra się odzywali
 Wprzód konferencyą z sobą, także więc z królewskimi,
 Być (?) brat bratu, ociec synowi, syn ojcu przebacznymi,
 Ktoby miał te szczęście, iż na kark wsiadł, drugiego odpuścić,
 By też pod szablą, kulą tyrańskiej śmierci miał schruścić,
 A gdy nie upamiętanie przecie do siebie się mieli,
 Gdzie też królewscy, osobliwie litewscy się zawzięli.
 Gdy jeden drugiemu śmieie, śmieie skoczywszy, zajrzy w oczy,
 Ten do teo, ów do owego, z chorągwią z pułkiem skoczy.
 Wsiedły Lubomirskiego ludzie na kark królewczyków,
 Zrazili, pojмали, wzięli mężnych pułkowników,
 Wzięto Łużeckiego, Połubińskiego i inszych wiele
 Rokosz kontrachwalny z Lubomirskim w posiłkach śmieie,
 Osobliwie konfaederacya żelazna Marsowacie
 Jak zajrzeli swym braci w oczy, było by po kacie,
 Bo jako od świętej Bfrbary królewczyków przepędzono,
 Aż w fossy klasztornie łamać by szyje, skakać, goniono,
 Bo i rajtary caesarskiej zaciężnej w ten raz było
 Kilka tysięcy, aż patrzyć straszno ludno już nie miło.
 Tu nie byli tak dalece srebrni, złoci, łecz żelazni
 I dla tego byli straszni w pomście ku śmiertelnej kazni,
 Ale Bóg i Naświętsza Matka Jego ta często chowa
 Od kłęski zbytnej jak kokosz piskłeta jeszcze broni, chowa.
// (apk. 144 3B.) R. 1665 związek żelazny z rokosem kontrachwalny.
 Tylko jakby z Boga napomina królewskich i tych z nieba,
 Że dla Boga zgadzajcie się, a bić się wam, krew lać, nie trzeba.
 I zamyślił był Lubomirski z swej strony łubomirzyć,
 Łecz zwykłe przy świętym miejscu czart swą kapłyczkę wszczął kwirzyć.

Nie zgodziwszy się tam, Bóg, Marya przykazała,
 Czarta słuchając i płotnych, dumnych ludzi i złość wrzała.
 Jeszcze plotkom nie był koniec, tym bardziej się hartował
 Paszkwile, obrazy, nie zaginęli słowa zaoczne;
 Bądź jeszcze mało krwi rozlania, nawet więźniów wolnie
 Wypuścił w ten raz Lubomirski wszystkich żołnirzów zgodnie,
 Nawet Połubirskiego i Łużeckiego, pułkowników,
 Z wojska tak polskiego, jak litewskiego, przeciwników.
 Bo część Łytwy była z Połubińskim na ten czas przy królu,
 Bądź się wszyscy do żelaza mieli, łecz mało jeszcze bólu,
 Aż gdy tam sam dałej marszałek się rzucił ku Warcie,
 Czart przywiódł na swoje, że się staje nie dobrze po czarcie
 Wskazuje na wsparcie strat królowym więźniom wypuszczonym
 W Lubomirskiego majątnościach wikt podporę zniszczonym,
 By swoje straty w koniach i rysztunkach wetowali,
 Bądź raczej jeśli byli mniejsze, na większe się zgrzyzy brali.
 Zwiedziawszy zaś marszałek o tej pakości pod Pakością,
 Chciał grać z królem w warcaby tyktu, rzucając z zyzem kością,
 Jak to bywa zwykłe rzecz (?) kostką, esami, bądź tuzy,
 Ten temu będzie pan, kto za łeb weźmie, ten będzie duży,
 Już przy tej kości chciało się z rdzy żelazo połerować,
 Zgrzytać, hartować, ostrzyć z obodwoch stron koniec wecować
 U żelaznych będące w ręku miało dać echo z trzaskiem
 Aż i sami żelazni ten szcęk, dźwięk, wydawali z wrzaskiem.
 Naświętsza Panna jednak której Jasnagura Często chowa
 Żelazu w pochwy kazała się schować a czartu pskiowa.
 Musiał do pękła zniknąć i w ten raz jego rzecz po hańbiona,
 Gdy między królem a marszałkiem stał akkord z obojga grona.
 O Przczysta Panno, jak to zabiegasz złemu z świętymi

Przez imię tve wproś Syna, by nie zginać z grzechi swemi.
 Aże że się to działo pod samą wspomnioną Pakością, Zadatek zawziętości tych, owych, co raz kłuł swą ością,
 Bo tylko do łata te przymierze z sobą uczynili, Póki się żelazo nie odgrzało, jakoby po chwili Lepsza by przy żelezie, by w ten raz i gęba zamarzła, A o królestwie tak szpetnie nie gadała rozlazła, By nie potrziesiono topurem żelaznym z polskiej kaźni,
 Jako w Angły na kark był królewski zrobion, co rżni
 Jak wiele zaś o marszałku, co było bądź raczej nie było,
 Tylko samym zdrajcom tego słuchać bardzo we wszem miło
 Jedno do drugiego łecz stąd ta kłutnia się szerzyła, Iż król i królowa Kondeusza, francuza, radziła
//(апк. 145) R. 1665 związek żelazny z kontrachwalnym rokoshem
 Mieć ze króla na co polacy, by się podpisowali, Na któreo bądź drudzy, łecz marszałek, by tacy bywali
 Nie chciał, bądź załecano, że to Condeus jest od Boga,
 Pospólstwo zaś, że Kundys tego, co na kozy trąbia roga
 Tak imaginując, że to nie przednia szerść ostrouszek,
 Co wytrząsa u sąsiadów inszych z flakami garnuszek.
 Za czym nie chcieli mieć za pana francuza Kondeusza,
 Bo nie kochała, prócz tych, co złoto wzięli polaków dusza,
 Stąd nie zrzkać powstali rarodzy, jastrząbi przeciw orła,
 Łecz nawet inszeo ptactwa gęba noga tędyż posła
 Tylko wysokołotny pęd chwiał się przy orle sokili, Orlicze, kobuzy, kanie z orła samego woli.
 Gdzie gniewen Kazimierz, tym bardziej Ludowika królowa,
 Że przy żelaznym szyszaku zapona kontrachwalowa
 Rokoshu wiełgopolskieo i inszych, których nożyki raroże,
 Co raz kołą (?), nie bydź tobie na państwie orle niebożę.
 Dla teo myślono włożyć na rarogi kapturki,
 Z wybranego safyanu wyprawy krymskiej więc skurki;
 Szukano i Strusów, by strawić mogli na bułat żelazo
 Łecz, że ich już w Polsce nie masz kozaki, chciano głazą.

O czym nipej usłyszysz jak kontrachwał w swym kontrachwałe
 Z marszałkiem skruszył naród swój w tym oppale,
 Łecz potym sam żałował od (...)*, będąc śmiercią skruszony,
 Że tak krwią polskie zafarbował tyrańsko zagony,
 A że zima wbliz i owi też szli ku odpoczynkowi,
 Sam Ty, Boże, bądź miłościw koźdemu hrzesznikowi,
 Osobliwie zabitym, zmarłym, przyjaciół nie mającym,
 Do Ciebie, Boga, z pokłonem swym upadamy gorącym.
// (апк. 145 3B.) Pod Mątiami r. 1666 w dzień ś. Małgorzaty wojna z króiem.
 A iż od Boga angoł dobry dan do prawego ucha,
 Koźdemu na świecie, a do łewego czartowska juha.
 Skąd święty jeden dla uczciwości angoła Bożego,
 Na łewą stronę płwał na pohańskie hardości złego
 Tak też był ten, co królestwu do prawego prawie radził,
 By się umysł pański dymem plotek i kłutni nie kadził,
 Jak więcej było tych, co do łeweo łewie szeptali,
 By się pochlibstwem Judaszowskim całe przyłgali
 Krew niewinną na to łożywszy, zdrowia inszych, dostatki
 Pańskie (?) i cudze, z oppresją wydając na mięsne jatki
 Wtąż z drugiej strony skłonni Lubomirskiemu, marszałkowi,
 Owisz bądź inszy trzęśli a zawsze za to wziąć gotowi,
 Zostawszy sługami diabła, pobudzali do niezgody,
 Jak prawili, tak się tym dławili, mieli także gody.
 Zaczym między królestwem także Lubomirskim marszałkiem
 Nienawiść, co była w skryciu, to już wyszła na jaw całkiem
 Słowa, śmieszki z obu stron przez dworskich wtąż owych paszkwile
 Przywodziłi pana i marszałka w roztyrk koźdej chwile,
 Coraz tym bardziej, co przed tym z zyzem tykta warcab grali,
 To już od kart lystownych do gradzkich całe się już brali
 Gdyż starsza kozyr król, kralka, wyszmik gure bierze,
 Musiał marszałek passować, ustępować w tej mierze,
 Gdy łaska, Lubomirskiemu wzięta, co przed tym wysznikiem
 Z tych kłutni i mątów infamowanym został niżnikiem.

„Kra, kra”, instygatorowie kraczą, wiźnika wykrakać
 Trzeba, mówią, koniecznie, by na pana poprzesztać
 krakać,
 Zaczym gdy honor był odebran, Sobieski stał
 wysznikiem,
 Oraz kreowan hetmanen, do wojen przewodni-
 kiem;
 Szedł z królem przeciw Lubomirskiemu, bądź nie
 chcąc tyraństwa
 Łaskę (?) mając i regiment polnego lietmaństwa,
 Będąc z panem rozumienia tego, iż niżnik obaczy,
 Co to jest pan, rachując się z sobą powolnością
 uraczy
 Łecz Lubomirski, co zrazu z panem chciał
 lubomirzyć,
 Gdy był sturbowany, załedwie wiedział, gdzie
 trzyrzyć,
 Biegł do caesarza chrześciańskiego, protekcy szu-
 kać,
 Wtaż z wielgopolany praktykując na królestwo
 hukać.
 Co większa pociągnął wojska pol.(?) większość (?)
 w Ukrainie
 Przez konfidentów do związku faktykując i inne.
 Gdy wiódł k niemu w Polsce Ustrzycki z Ukrainy
 związkowych,
 A za nimi Potocki, hetman, w też tropy do króla
 wojskowych,
 Który bądź był z królem w tej potrzebie żalnej pod
 Mątвами,
 Łecz tych Mątów odradzał królowi swojemi rada-
 mi,
 Jakoż w skorym czasie żałosny z teo świata schodzi,
 Gdy się tym czasem tak staje właśnie, jak bisu się
 godzi.
 // (apk. 146) **Bitwa r. 1666 Montowska króla z
 Lubomirskim nieszczęsna.**
 Schodzi i zmiera Potocki, który sam przez się i
 potomstwo
 Z całym domem zacnym za Boga, ojczyznę, krwi
 nieskapstwo,
 Ałe cały potok wyłewał swej, nuż nieprzyjaciel-
 skiej.
 Ty sama, ojczyzno, znasz i wiesz tylko Sam Pan
 niebieski
 Niech będzie zapłata rycerskiemu dobremu wu-
 dzowi,
 Który łedwie nie na koniu zmarł, służąc ojczyźnie,
 królowi.
 A tak gdy za Lubomirskim ciągnie król pewien, że
 skłoni
 Swoją umysł i że na akkord, do...ie przydzie broni.
 Złączeni owi z sobą, zrazu panu wnet ustąpili,
 A pan z miesca na miejsce co raz za onymi po
 chwili

Jak znowu Lubomirskiego coraz w dałsz się po-
 mykają,
 A tu na ten że nocłeg popas królewscy się zmykają,
 Obsyłając się przez posły wprzód listowne karty
 Jeszcze żadnej z tej owej strony nie był łeb obdarty
 Aż dalej gdy od tych do (...) * gradzkich przyszło
 z gniewami
 Szli z sobą o sztukę kto będzie szczęśliw już pod
 Mątвами
 Tu dobra silna, łecz i tu niezła na pampliil rozdana
 Przy jednej stronie król wysznik od kraiki zadana
 Ta z góry trzaska z warszawskiego pałacu, bije,
 kraje,
 Tu zaś czerwienny niżnik, tuz co w tuz bierze,
 w łeb z dzwonki daje,
 A gdy pampliil inspem wygranej pułki pewne
 przeprowadził
 I tuz żołędny przez błotne Mątwy maść żyrną
 sprawiał,
 Chcąc dać z muszkietów bez szańcu, bez fortelu
 sweo żyrem
 Wtaż i Czop z kozactwem bez opłotków rowów
 gołym tyrem,
 Niżnik klnął, rozumiejąc, iż się lytwa przeprowadziła,
 Prask, trzask swemi uczyniwszy, z gury tak
 uderzyła.
 Wtaż czerwienny tuz wyrwał (?) się z ręką, wziął
 w czerwone tuzy,
 Aż graczom na łbach, grzbietach, karkach, krwawe
 rany, guzy
 Dzwonki nie tylko spiżą, żelazem, huczeli, dzwonili
 Cyną, ołowiem tak hucznie, aż requiem sprawili
 Łecz dwa tysiąc żal się, Boże, łęgło, aż patrząc
 niemiło
 Nie zrzkać dzwonki dzwony, łecz i serce w żałe
 dzwony biło
 Nie tylko królestwa, ałe wszystkiej Rzeczpospolitej
 Nawet Lubomirskio i przeciwnej strony znamieni-
 tej
 Tamże łęgł Jerzy Kossakowski, porucznik, pod-
 stoli,
 I inszy, co owych głowa, i różny raz w ciele boli.
 W tenże czas pułkownik kozacki z swemi czo-
 powniki,
 Jak uderzono w dno, upadł w błoto, nie został na
 łyki,
 Wyciekł liquor z beczki, zrzkać w betczce drożdże
 w Montwach zostali,
 Nawet obręcze w gurze, także w nizie, się popadali.
 Skąd i po śmierci w tym miejscu od pewnych stra-
 cili słyszane,
 Huczających i krzyczących, jakby w bitwę, w noc
 głosy wydane.
 Owo krotce pisząc jakie welotkach (?) byli kłótnie,
 mątwy,

Takież też nieszczęścia, szkodne państwu, ojczyźnie, łechom kłątwy

Nie tylko od ojca świętego przy Lubomirskim ludzi Lecz i z tych, co w stronach na zimną wodę drugi studzi

// (арк. 146 3B.) **Bitwa r. 1666 pod Montwami. Król z Lubomirskim i rokoszany.**

Gdy wojsko z Ukrainy zeszło, kozacy się buntują, Łewieńskie ręce, kozackie, najazdem tyranizują Na swą różną infortune nie jeden z żalem narzeką A że do większych dziwów się zawzięło, ten, ów przyrzeka

Kieroł(?) zaś, iż nie jednym kieroł(?), uderzywszy o ziemię

Przeciw Bogu, panu, ludziom, nadtraciwszy swoje plemię

Szpetnie zmaciwszy trupem, krwią, błotne mątwy pod Mątwami.

Dla tych Mątw mątwom wody dodawał i sam swemi łzami

Szedł z wojskiem swym wtaż z wielgopolany w kontrachwalnąstronę,

A król zaś z polskim i litewskim w inszą całe ochronę,

Poruczywszy Bogu zginionych, płakał sweo nieszczęścia

Wukaranym za grzech umyśle trafił się, że nie miał szczęścia.

Pochowawszy zabitych, nie panował w mierzionym życiu,

Lecz raczej bidował smętnym(?), nie mając się już ku biciu,

Gdzie potym lubo słuszne nastąpili przeprosiny Od Lubomirskiego i rokoszan (...) * wojsk skłó--my(?),

Jako Lubomirski mało zabawnie z świata zchodzi tego,

Nie bez żalu i utrapienia poniekąd swojego.

Tak król zmierzyszy sobie państwo, wtaż za stucznym zwodem

Po śmierci królowy Ludowiki swej myśli rozwo-dem

Wziął przed się, aby królestwo (z utrapień) abdikował.

Lecz zaś widząc fortel na sobie uznany, tego żałował,

Iż zwiedzion ten pan dobry, nie figlarz, każdy wiedział o tym.

O jak to różnie chytre myśli ludzkie, wiedź napotym.

Prawda, że nieszczęścia różne pod czas panowania jego,

Że za grzechi skarał Bóg Polskę zdaniaśmy tego. Bądź i on wziął brata swego żonę, z siostry zaś spółodzony

Sąd Boży sam tylko mu służy, nam w tym niezostawiony,

W Francy po wzięciu od turczyna Kamieńca umiera, Bolejąc na to i żałując, z płaczem wiek swój zawiera.

Niech że Bóg królestwu temu wszelki grzech, karę odpuści,

A do łaski Swej świętej niech z wszemi temi już przypuści,

Którzy tych czasów nieszczęsnych wiek swój na świecie (?) prowadzi

I ci, którzy zdawna, ile przyjaciół swych nie mając, żyli.

Niech że wszem zmarłym, zabitym, połączym na tej wojnie,

Bóg będzie miłościw i więźniom da swobodę hojnie.

I nam, grzesznikom sprośnym, którzy do Boga rzewliwie

Płaczem i jęczem do ciebie wzdychając, Marya płaczliwie.

A wy, którzy się są żywi, kajcie się temi kawami, Byście w kawy nie wpadli, jako tu w plotkach pod Mątwami.

Jedno zwiń, drugie miń dla Boga, aż się samo złe obali.

Bóg sprawiedliwy ciebie nie opuści, każdy pochowali.

Jeśli gada (...) * ludzki (?) słusznie brali (...) * godnyś inszego,

Jeśli nie słusznie w niewinności, Bogu oddaj pomstą tego.

Bóg Święty odpuść i tym wodąmontnikom w dobroci,

Niech za to w mątwach piekielnych czyscowych czart ich nie kłóci.

* * *

«Ліхтарики» на маргінесах

Арк. 144

[Kasz]tellanapodi[askiego] marszałska lyt.

Арк 144 зб.

Marszałka litewsk[iego] i kasztellana podlaskieo.

Арк. 146

Stanisław, wojewoda krakowski], hetman wielki koronny.

[Zabito] na dwa tysiące ludzi królewskich.

Daniłowicza, starosty parczewskiego, co zaś [by]ł podskarbm w. koronnym.

Strachi nocne na naszy do ..niech wielki.

Zmite kozaków «Hajda, hajda»...

* * *

[...] // (арк. 144) Року 1663 залізна
конфедерація із непохвальним рокошем

На літо війська, підмовлені Любомирським,
Були приведені Устшицьким до залізного союзу.
Пішла теж певна частина з гетьманом Потоцьким
на бік короля,
Які з України відступили, не знаючи свого болю.
Якщо, жовніре, ти в Україні не засмакував собі,
То призначена тобі смерть і в Польщі покладе
тебе у гробі;
Важко уникнути того, що в небі кожному напи-
сано,
Щоб тебе під тяжку землю в скритих таємницях
було сховано
І там, на споді, тебе спіткало те, що було визна-
чено на горі;
Якщо не в лоб, то певне візьмеш по носі чи по
зубах,
Якщо тебе тоді в Русі Бог звільнив від тиранства,
То ти не уникнув потім його від власного хри-
стіянства,
Коли ти не сподівався у такому часі дати шлях
долі,
Щасливий ти, якщо був на волос від смерті, коли
була опора твоєї нозі.
Хоча Бог з милості тоді ще багатьох зберіг,
Коли під Ченстоховою Бог із Своєю Матір'ю
підбадьорив,
Щоб королівство і Любомирський досягай своєї
згоди,
Не ображаючи Бога, віри, святого хреста, своєї
пастви.
Тому й зветься вона Ченстохова, що від смут-
них пригод сховає
Пресвята Діва, як найчудотворніша з усіх ікон,
Яка прагне того, щоб ми опам'яталися у своїх
гріхах та незгодах.
Бо туди великопольські й сandomірські з мар-
шалком прямували,
Яких деякі непохвальним рокошем називали.
Вони виступили проти королівства з Любо-
мирським.
Спочатку вони влаштували конференцію між
собою, також і з королівськими,
Щоб (?) брат брату, батько сину, син батьку про-
бачили,
Хто б мав це щастя, що на шию всів, а другого
відпустити,
Щоб під шаблею та кулею, мученицької смерті
скуштувати (?).
Однак вони не схаменулися,
Коли королівські, особливо литовські, були зав-
зятими;

Коли один другому сміливо, сміливо підскачів-
ши, загляне в очі,
Цей до цього, той до того, з хоругвою, з полком
вдарить;
Та вояки Любомирського, всівши на шию ко-
ролівським,
Розбили, схопили, взяли мужніх полковників.
Взято Лужецького, Полубинського і багатьох
інших;
Рокош непохвальний з Любомирським йде в до-
помозі сміливо,
Особливо залізна конфедерація войовнича, як
Марс.
Якби вони глянули своїм братам в очі, був би
кінець,
Бо як від святої Варвари королівських відігнали
Аж у кляшторні рови, щоб ламати шії, скакати,
так гнали;
А найманої цесарської рейтарії тоді було
Кілька тисяч, аж дивитися було страшно, вже й
не мило;
Тут не були так далеко срібні й золоті, але залізні,
Тому вони були страшними у помсті до смертель-
ної страти.
Але Бог і Пресвята Його Матір, яка Ченстохова
Від надмірної поразки, як квочка своїх курчат,
ще боронить, ховає,
// (арк. 144 зв.) Року 1665 залізний союз з ро-
кошем непохвальний
І королівським, і цим (рокошанам) наче від Бога
нагадає з неба,
Що задля Бога треба помиритися, а битися вам
і проливати кров не треба.
І задумав був Любомирський зі свого боку лю-
бомирити,
Але як то буває, при святому місці і чорт свою
капличку почав ліпити,
Не згодившись там (з тим), що Бог, Марія нака-
зала;
А чорта слухаючи і пліткарів, пихатих людей,
злість закипіла.
Ще пліткам не був кінець, тим більше гартувався
(злий дух),
Пасквілі, образи, не пропали і слова, сказані
позаочі,
Хоча ще тільки трохи пролилося крові, навіть
в'язнів вільно
Випустив тоді Любомирський всіх жовнірів,
згідно;
Навіть Полубинського і Лужецького, полков-
ників,
З війська як польського, так і литовського,
(своїх) противників,
Бо частина Литви була тоді з Полубинським при
боці короля.

Хоча всі до заліза тяглися, але ще було мало болю,
 А коли вже потім сам маршалок кинувся до Варти,
 Чорт призвів до свого, стає недобре після чорта,
 Вказує на компенсацію втрат королівських військ за рахунок випущених в'язнів,
 На те, що у маєтностях Любомирського провіант, підпору (війська), знищено,
 Що свої втрати в конях та риштунках відшкодували,
 То менші неприємності ставали більшими.
 Маршалок, провідавши про цю пакость під Пакостю,
 Хотів грати з королем у шашки, кидаючи кісткою, скоса дивлячись,
 Як то буває звичайна річ, кісткою, асами чи тузами;
 Цей цьому буде пан, хто за лоба візьме, цей буде дужий.
 Вже при цій кістці хотілося полірувати залізо від іржі,
 Скреготати, гартувати, гострити, з обох боків кінець загострити,
 А будучи в руці у залізних (конфедератів), мало дати гучне відлуння,
 А й самі залізні цей брязкіт, звук видавали з вереском.
 Однак Пресвята Діва, котрої Ясна гора Ченстохова
 Наказала залізу сховатися у піхви, а чорту - дзусь,
 Він мусив тікати до пекла, і тоді його справа ганебно провалилася,
 Коли між королем та маршалком стало перемир'я з обох сторін.
 О Пречиста Діво, як ти зі святими запобігаєш злому,
 То своїм іменем упроси Сина, щоб нам не дав загинути зі своїми гріхами.
 Але оскільки це діялося під самою згаданою Пакостю,
 То завзятість цих і тих все більше колола своєю кісткою,
 Бо вони вчинили між собою це перемир'я тільки до літа,
 Коли залізо відігрілося б наче за мить;
 Краще б тоді при залізі, щоб і язик замерз,
 І щоб він про королівство так мерзенно не патякав би,
 Щоб не потрясали сокирою на польській страті,
 Як це було зроблено у Англії на королівську шию, що разить (?);
 Як багато було сказано про маршалка такого, що

було, чи переважно чого не було,
 Але самим зрадникам цього слухати у всьому було дуже мило,
 Одно за другим, але звідти ця свара поширювалася,
 Бо король і королева радили француза Конде // **(арк. 145) Року 1665 залізний союз з непохвальним рокошем**
 Мати королем, на що поляки мали б підписатися, Котрого воліли інші, але не маршалок не хотів, щоб такі були,
 Хоч (деякі) доводили, що цей Конде є від Бога, А посольство вважало, що він Кундель того, хто на козі трубить рогом.
 Так уявляючи собі, що це не краща шерсть, остроушок,
 Що витрушує у інших сусідів з фляками горщик.
 Тому не хотіли мати за пана француза Конде, Бо не кохала його польська душа, за винятком тих, що взяли золото.
 Тому повстали балабани і яструби проти орла, Навіть іншого птаства туди ж язик, пішла й нога. У високолітньому польоті були при орлі соколи, Орляки, підсоколики, канюки, з орла самого волі.
 Тут гнівним був Казимир, тим більше королева Людовика,
 Що при залізному шишаку гачок непохвальний Великопольського та інших рокошу, що їх ножі балабана,
 Все більше (колють), що не бути тобі на панстві, орле-небоже.
 Через це задумали вдягти на балабанів ковпачки з добірного сап'яну, кримської вичинки шкіри; Шукали і страусів, щоб вони могли перетворити залізо на булат,
 Але їх уже нема в Польщі, козаки хотіли скелею (?).
 Про це нижче почувеш, як непохвал у своєму непохвалі
 З маршалком розколов свій народ у цьому опалі, Але потім сам шкодував від (...)*, будучи смертю впокорений,
 Що так по-тиранському польською кров'ю зафарбував загопи;
 А що тоді невдовзі була зима, то ті теж пішли на відпочинок.
 Ти Сам, Боже, будь милостивий кожному грішникові,
 Особливо до забитих, померлих, до тих, хто не має приятелів,
 До Тебе, Бога, зі своїм палким поклоном припадаємо,

// (арк. 145 зв.) Під Монтвами 1666 року в день св. Маргарити війна з королем.

Оскільки від Бога добрий ангел даний до правого вуха

Кожному на світі, а до лівого - чортова юшка.
Тому один святий задля поштивості ангела Божого

На ліву сторону плив (?) для зганьблення гордині злого;

Так теж був цей, що королівству до правого правду радив,

Щоб панський розум димом пліток і сварок не закадився,

Однак було більше тих, котрі до лівого ліве шептали,

Щоб лестощами Юди зовсім оббріхатися,

Поклавши за це невинну кров, на це поклавши життя інших людей, багатства

Панські та чужі, що й так були у тяжкому стані, видаючи їх на знищення,

А також багатства тих, що були схильні до маршалка Любомирського;

І ті, і інші трясли їх, завжди за це були взяти готові,

А ставши слугами диявола, підбурювали до незгоди;

Що виголошували, тим і давилися, мали такі ж бенкети.

Через що між королівством і маршалком Любомирським

Ненависть, яка була прихована, вже вийшла назовні цілком;

Слова, смішки з обох боків через придворних, також їхні пасквілі

Приводили пана і маршалка до сварки кожної хвилі,

Чим далі, тим більше, що перед цим зі злістю в шашки грали,

То вже від карт листовних до градських уже цілком стали переходити.

Коли старший козир король, краля, вишник, бере гору.

Мусів маршалок пасувати, відступати,

Коли жезл був забраний у Любомирського, який раніше був вишником,

Але з цих сварок та хаосу став інфамованим нижником.

«Кра, кра», інстигатори кричуть, вижника ви-крякати

Треба, кажуть, неодмінно, щоб він на пана перестав крякати.

Коли ж почесні було відібрано, Собеський став вишником,

Був також призначений гетьманом, вождем до війн,

Йшов з королем проти Любомирського, хоч і не прагнув тиранства;

Він, маючи жезл і владу польного гетьманства, Був із паном такої думки, що нижник опам'я-тається,

Зрозуміє, що це є пан, і, рахуючись із собою, удостоїть послуг.

Але Любомирський, який спочатку хотів з паном любомиритися,

Коли був стурбований, ледве знав, куди подітись, Біг до християнського цісаря шукати протекції, Також з великополяками інтригував, на королівство гукаючи.

А що більше, потягнув більшість польського війська в Україні

Через своїх однодумців, тягнучи до союзу й інших.

Коли вів до нього в Польщу Устшицький з України конфедератів,

То вслід за ними гетьман Потоцький вів до короля військових.

Потоцький був з королем у цій жалісній битві під Монтвами,

Хоч від цих Монтв відраджував королеві своїми порадами;

Невдовзі бідолаха покинув цей світ,

А між тим стає власне так, як хотілося бісу.

// (арк. 146) Року 1666. Нещаслива Монтвська битва короля з Любомирським.

Покидає цей світ, помирає Потоцький, котрий особисто, як і його нащадки,

З усім значним домом не шкодував крові за Бога й вітчизну,

Він цілий потік виливав своєї крові, не кажучи про ворожу.

Ти сама, вітчизно, знаєш про це, тільки Сам Господь небесний

Хай заплатить доброму рицарському вождю,

Котрий помер ледве не на коні, служачи вітчизні й королеві.

А так, коли за Любомирським йде король, впевнений, що схилить

До своєї думки і що буде перемир'я, (...)* боронить.

А ці конфедерати зразу відступили від пана,

А пан зразу ж за ними погнався, досягаючи їх, з місця на місце,

Та знову вояки Любомирського йдуть все далі, Та за ними тут же на їхній нічліг і попас прибувають королівські (війська),

Наперед зносячись через послів і листовні картки.

Ще жодному з тієї чи іншої сторони не подрпали лоба,

Але далі, коли від цих до (...)* градських прийшло з гнівом,

Йшли грати (?) з собою, хто вже виграє під
Монтвами;
Тут добра, сильна, але й тут непогана, роздана
для гри в памфіл:
На одному боці король, вишник, від кралі (кар-
та) дана,
Яка з гори гримить, з варшавського палацу, б'є
та кроїть,
Тут червоний нижник, туз, що в туз бере, по лобі
з чирвою дає,
А коли памфіл в надії (?) виграної гри певні полки
переправляв
І туз жировий через болотисті Монтви вів жи-
рову масть,
Прагнучи дати з мушкетів, без шансів, без своїх
хитрощів, жиром,
Тут же і Чоп з козацтвом без тинів, ровів, самою
тяжкою працею (?);
Нижник лаяв (?), розуміючи, що литва перепра-
вилася,
Брязк, тріск, учинивши своїми, з гори так вдарила.
Тут же чирвовий туз вирвався з рукою, взяв у
червоні тузи,
Аж гравцям по головах, хребтах, шиях криваві
рани та шишки;
Бубни не тільки гарматами, залізом гуркотіли,
дзвонили
Оловом, свинцем так гучно, аж реквієм вчинили.
Але дві тисячі полягло, змилуйся, Боже, аж ди-
витися було немило
Не тільки дзвінки, дзвони, але і серце в скорботні
дзвони било
Не тільки королівства, але і всієї Речі Посполитої,
Навіть Любомирського і супротивної значної
сторони.
Там же поліг Єжі Коссаковський, поручник,
підстолій,
І інші головні і різні в тілі болі (?).
Тоді козацький полковник зі своїми чопівника-
ми,
Як вдарили в дно, впав у болото, не потрапив в
полон.
Витік лікер з бочки, а дріжджі у бочці у багні
залишились,
Навіть обручі угорі й унизу порозпадалися.
З того часу і по смерті цих вояків у цьому місці
від певних людей чули про страхіття,
Про те, що уночі було чути голоси людей, наче
в битві, що ревіли й кричали.
Стисло пишучи про те, які були сварки та замі-
шання,
Також і про нещастя, шкідливі державі, вітчизні,
лехам анафема
Не тільки від святого отця людям при Любо-
мирському,

Але й від тих, що осторонь на холодну воду
(дмухали), щоб остудити.
// (арк. 146 зв.) Року 1666 Битва під Монтва-
ми. Король з Любомирським і рокошанами.
Коли військо вийшло з України, козаки бунтують,
Левенські та козацькі руки нападами тиранізують;
На своє перемінливе щастя не один нарікає з
жалем
А що будуть більші дивовижі, і цей, і той про-
рікають.
Червоний (?), не одним тузував (?), вдаривши
об землю
Проти Богу, пану, людям, завдавши втрат свое-
му племені,
Потворно змочивши трупом і кров'ю болотні
багна під Монтвами.
До цих Монтв у болота і сам води додавав свої-
ми сльозами,
Йшов зі своїм військом, також з великополяна-
ми, у непохвальну сторону,
А король же з польським та литовським в іншу
зовсім охорону.
Залишивши Богу загиблих, плакав над своїм
нешастям
Що у покараному за гріх задумі виявилось, що
не мав щастя.
Поховавши забитих, не панував у обридлому
житті,
Але швидше бідував, був смутним, не прагнув
уже битися.
І хоча потім були слухні перепросини
Від Любомирського і рокошан (...) * військ
підданство,
Як Любомирський невдовзі після цього покидає
цей світ,
Не без жалю і скрухи часом своїх.
Король, покинувши обридле панство, через
штучну спокусу
По смерті королеви Людовики своєї думки роз-
водом
Вирішив насамперед, щоб через скруху відрек-
тися від корони,
Але бачачи хитрість щодо себе, цього пошко-
дував.
Бо обманутим був цей добрий пан, не фігляр,
кожен знав про це,
А про те, які є різні хитрі людські думки, дізна-
ється потім.
Правда, що були різні нещастя під час його па-
нування,
Що Бог за гріхи покарав Польщу, ми так думаємо,
Бо і він взяв собі дружину свого брата, від сес-
три народжений,
То тільки Бог йому суддя, нам цей суд не зали-
шено;

У Франції після взяття турком Кам'янця помирає, Вболіваючи за це і шкодуючи, з плачем скінчив своє життя.

Хай же Бог цьому королівству всякий гріх пробачить і кари позбавить,

І до Своєї милості хай з усіма цими вже допустить

І тих, котрі у ці нещасні часи живуть,

І тих, котрі давно жили, та не мали друзів;

Хай же всім померлим, вбитим, полеглим на цій війні,

Бог буде милостивий і в'язням дасть свободу щедро.

І нам, мерзенним грішникам, котрі до Бога ревно З плачем і зойками до тебе, Маріє, зі сльозами зігхаємо.

А ви, котрі живі, кайтеся у злих справах, Щоб не потрапити вам у таке нещастя, як тут у плітках під Монтвами.

Одне відкинь, друге обмини ради Бога, аж само зло впаде.

Бог справедливий тебе не покине, тебе кожен похвалить.

Якщо каже (...) * людський (?) слухне брали (...) * гідний ти іншого,

Якщо вже неслухне в невинності, Богу віддай помсту за це.

Святий Боже, відпусти у Своїй доброті гріхи і цим баламутам,

Хай за це у хаосі пекельному і чистилища чорт їх не коле.

«Ліхтарики» на маргінесах

Арк. 144

Підляського каштеляна і литовського маршалка.

Арк. 144 зв.

Литовського маршалка і підляського каштеляна.

Арк. 146

Станіслав, краківський воєвода, гетьман великий коронний.

[Забито] дві тисячі королівських вояків.

Даниловича, парчевського старости, що був підскарбієм великим коронним.

Нічні страхи на наші до ..niech великий.

Клич козаків «Гайда, гайда»....

Коментар:

Арк. 144

«залізного союзу». Саме так визначає невідомий автор ВХ конфедерацію рокошан 1665 р., на відміну від попередньої конфедерації («срібний союз»).

«найчудотворніша всіх ікон». Натяк на чудотворну ікону Ченстоховської Богоматері, яка і нині зберігається у кляшторі на Ясній горі в Чен-

стохові. Про цю Ясну гору згадується нижче у ВХ.

«Полубинського». Йдеться про польного писаря Великого князівства Литовського Олександра Гіларія Полубинського, командувача загону литовських військ, який вдарив на рокошан під Ченстоховою у серпні 1665 р., але зазнав поразки. Сам Полубинський потрапив тоді у полон. «Ченстохова». Тут гра слів, про яку йшлося вище.

Арк. 144 зв.

«до Варти». Варта - ріка у Великопольщі.

«у Англії на королівську шию». Йдеться про страпу англійського короля Карла I Стюарта у 1649 р. «на козі трубить рогом». Йдеться про давньогрецьке божество вина Бахуса (Діонізо́са) та влаштовані на його честь свята - вакханалії (діонісії). У перший день цього святкування Бахусу приносили в жертву козла.

«витурує... з фляками горщечок». « » .- кишкы, тельбухи, нутроші. Тут - кулінарна страва. Видно, невідомий автор натякнув тут на примовку: «wyciągać flaki» - «вимотувати комусь душу».

Арк. 145

«Шукали і страусів...» У польському оригіналі «Strasów». Тут гра слів, бо йдеться не тільки про птахів, а й про славний у XVI ст. шляхетський рід Струсів, який для автора ВХ був уособленням рицарських чеснот.

«wyrpawa». Гра слів. Означає і «похід», і «вичинка».

Арк. 146.

«помирає Потоцький». Станіслав «Ревера» Потоцький помер у 1667 р.

«жодному... не подрпали лоба». Тут міститься натяк на польське прислів'я: «Kto grywa w karty, ma grzbiet i łeb oddarty».

«Даниловича, парчевського старости, що був підскарбієм великим коронним». Ідеться про парчевського старосту Яна Кароля Даниловича (з Журова), коронного крайчого (1676-1678), люблінського старосту (1676-1682), надвірного підскарбія (1678-1682). Я. Данилович помер у 1682 р.

Арк. 146 зв.

«від сестри народжений». Ян Казимир був сином короля Речі Посполитої Сигізмунда III Вази й Констанції Габсбург, яка доводилася королю швагеркою. Дозвіл на цей (другий) шлюб Сигізмунду III дали у 1605 р. папи римські, які змінювали один другого на престолі того року: Клеменс VIII, Леон XI (1605), Павел V (1605-1621). Незважаючи на це, частина суспільства Речі Посполитої вважала цей шлюб несумісним

із церковним та світським правом. (Wisner H. Zygmunt III Waza.- Wrocław; Warszawa; Kraków, 2006.- С. 94.)

«У Франції після взяття турком Кам'янця поми-

рає». Ян Казимир помер 16.12.1672 р. в м. Невер (Франція), що справді сталося після падіння Кам'янця-Подільського у серпні 1672 р.

Fr. Iurii Mytsyk

THE MONTVY BATTLE (1666)
IN THE POLISH «POETICAL CHRONICLE»

Published is an abstract of the so-called «Poetical Chronicle» (1682) by an anonymous Polish author devoted to the Montvy battle. A commented Ukrainian translation accompanies the publication.